

Goriško DELO

Glasilno Posoške federacije KPI

Priloga »DELA« št. 12

GORICA, 17. junija 1988

Dežela naj začne misliti na kakovost življenja

Kandidati Bratina, Devetak in Božič z dolinskim županom Švabom ob predstavitvi slovenskih kandidatov za volitve na Goriškem, ki je bilo 30. maja na Bukovju.

Letošnji obletnici — 40 let italijanske republiške ustave in 25 let deželnega avtonomnega statuta — nas vabita ob priložnosti skorajšnjih volitev za obnovo deželnega sveta k globljemu razmišljanju o pomenu večdesetletnega avtonomnega deželnega upravljanja v okviru demokratičnega razvoja gospodarskih in socialnih odnosov vsedržavne družbe in ne samo k običajnemu obračunu delovanja zadnje zakonodajne dobe.

Avtonomna dežela Furlanija-Juljska krajina je nastala ob polnem in prepričanem zadovoljstvu slovenske narodnostne komponente, čeprav je dokaj okrnjena obravnava manjšinskega vprašanja v deželnem statutu pokazala že od vsega začetka, da pot do dejanske enakopravnosti Slovencev v deželni stvarnosti ne bo kratka in enostavna. Vsekakor pa je bilo takrat utemeljeno prepričanje, da bodo z novo nastalo Deželno politični sogovorniki bližji slovenskim problemom in zato do njih bolj direktno odgo-

vorni. V teh 25 letih stvari niso šle tako, kot so si jih Slovenci bolj optimistično pričakovali in to ne samo zaradi pomanjkanja vsedržavnega zakona, ki bi Slovence dejansko in popolno priznal ter jim globalno zagotovil zaščito ustreznih pravic. Dežela je večkrat seveda v svoje posege zajela tudi slovenske ustanove in njihove dejavnosti; prišlo pa je večkrat do očitnih diskriminacij, ko je slovenska pobuda v primerjavi s podobno italijansko bila deležna manjše ali celo nične podpore. Naj omenimo samo zadnji primer Slovenskega raziskovalnega instituta, ki mu je politična večina v deželnem svetu odrekla priznanje in finančno podporo, medtem ko podobne ali celo manj pomembne italijanske ustanove deželna uprava finansira brez vsakršnih težav. Če pa ni prišlo do še večjih upravnih diskriminacij je to zasluga slovenskih manjšinskih organizacij, strank, ki zastopajo Slovence, in njihovih predstavnikov, ki so vsi skupaj izvajali

stalni pritisk in kontrolo nad deželno upravo. Ne moremo pa na žalost v 25. letih obstoja Dežele omeniti nobenega posega, ki bi aktivno ščitil Slovence, oziroma, ki bi bil načrtno namenjen njihovim potrebam. Da bi pričakovali tudi nekaj takega od deželne ustanove je popolnoma upravičeno in utemeljeno, saj je dobro znano, da sama nediskriminacija še ne pomeni zaščite in po drugi strani nikakor ne preprečuje tihe asimilacije. Če pa bi s političnega vidika vendar hoteli videti tudi nekaj pozitivnega za slovensko stvarnost v teh prvih desetletjih delovanja Dežele, bi lahko priznali, da je slovensko vprašanje končno postalo deželno vprašanje, bodisi da prevladuje mnenje o potrebi enotnega reševanja problemov Slovencev v treh pokrajinah (Trstu, Gorici in Vidmu) bodisi, da je soglasno sprejeta dolžnost vseh teritorialnih komponent dežele in ne samo nekaterih obmejnih območij do slovenske narodnostne skupnosti. Z zanimanjem in pozornostjo lahko sprejmemo tudi predlog, ki ga je pred kratkim izoblikoval tudi sam predsednik deželne vlade, da bi o slovenskem zaščitnem zakonu poiskali skupen jezik na deželni ravni in bi potem enotno izdelane zahteve skupno posredovali v Rim (v tem smislu je treba tudi razumeti izjave, ki jih je o slovenski manjšini izrekel predsednik osrednje vlade De Mita).

Splošna ocena, ki smo jo dali za prva desetletja delovanja Dežele, velja tudi za **zadnje mandatno dobo, ki ni bila za Slovence nič bolj pozitivna od prejšnjih**. Nasprotno, slovensko vprašanja so v veliki meri negativno pogojevale tržaške nacionalistične sile, katerim sta pogosto nasledili tudi vsedržavni stranki kot KD in PSI. Izrecnih posegov v korist slovenske manjšine je bilo zelo malo. Naj omenimo le okrepitev sklada za dvojezičnost in razširitev njegovega delovanja na tiskanje slovenskih šolskih knjig,

(nadaljevanje na 2. strani)

(nadaljevanje s 1. strani)

odobritev sicer državnega finansiranja za izgradnjo novega slovenskega šolskega centra v Gorici, finančno podpro Slovenskemu stalnemu gledališču. Dva najznačilnejša zakona minule zakonodajne dobe, ki sta preuredila deželni upravni aparat in končno dodelila nekatere deželne pristojnosti občinam in drugim krajevnim ustanovam, pa le bežno omenjata slovensko problematiko.

Po tem splošnem orisu mesta in pomena slovenske problematike v okviru deželne stvarnosti bomo v drugem delu tega kratkega poročila še obrazložili stališča svetovalske skupine KPI do vprašanja zaščite Slovencev z vidika dežele, tako kot so bila izrečena v zadnjih letih in kot se danes kažejo v programskih določilih za prihodnjo mandatno dobo. **Prvič, s čisto upravnega vidika je treba slovensko vprašanje obravnavati enako kot vsa druga vprašanja; slovenski problemi ne smejo postati predmet političnega razpravljanja in barantanja (dejstvo, da je deželni tajnik KD Bruno Longo sklical sestanek tajnikov strank deželne večine,**

Nesebičnost

„...so udeleženci srečanja sekcije SSK za vzhodni Kras izrazili zaskrbljenost, da bi vsakršna razpršitev glasov ... okrnila politično težo slovenskih predstavnikov v italijanskih strankah.“ (iz Katoliškega glasa št. 21)

ko je šlo za priznanje in finansiranje SLORI—ja, predstavlja pravo degeneracijo v političnem vodenju deželne ustanove). **Slovenskim ustanovam mora dežela zagotoviti popolno enakopravnost s podobnimi italijanskimi kot osnovo za dejansko in trajno sožitje med narodnostima in za njuno uravnoteženo rast. Drugič, tretji člen deželnega statuta ("V deželi se priznava enakost pravic in ravnanja vsem dr-**

žavljanom, naj pripadajo katerikoli jezikovni skupini, z zaščito njihovih etničnih in kulturnih značilnosti“), ki je v vseh teh letih imel skoraj samo deklarativni pomen, je treba dosledno uresničiti, in sicer tako, da se ga ustrezno upošteva na vseh področjih deželne pristojnosti. To velja na primer za kulturo, za pravico do študija, za gospodarske dejavnosti in za urejanje in uporabo prostora. Kot je videti, **so te kompetence dokaj široke in v zvezi z njimi bi Dežela lahko izvajala do manjšine aktivno zaščito (celo samo z administrativnimi akti, če podčrtamo, da je ob pomanjkanju državnega zaščitnega zakona manjšina kot taka na osnovi mednarodnih pogodb, odredb ustavnega sodišča, državnega šolskega zakona vsaj načelno priznana) in zaradi teh dodatnih obveznosti zahtevala od osrednje vlade večja finančna sredstva. V zvezi z uporabo in urejanjem prostora pa se nam zdi potrebno dodati še nekaj. Ne samo zaradi tega, ker smo bili prav v zadnjih letih priča neki deželni politiki, kateri prvi navdihovalec je bil sam predsednik odbora Biasutti, ki je postopoma odzela veliko pristojnosti na področju urbanistike občinam in drugim krajevnim ustanovam (torej tudi slovenskim), ampak predvsem zaradi dejstva, da je prav prostor eden izmed značilnih virov za obstoj in razvoj narodnostne skupnosti, ki na njej živi. Zato veliki posegi na teritoriju in infrastrukturo očitno ogrožajo ohranitev narave prostora in seveda tudi njegovih družbeno—narodnostnih značilnosti. Na območju občin, v katerih živimo Slovenci — ki seveda ne zajemajo samo slovenske zemlje, predstavljajo pa za manjšinske dejavnosti življensko potrebno razširjeno okolje — so bile v zadnjih 25 letih zgrajene infrastrukture in objekti, katerih velikost in pomembnost nimata primerjave s skromnostjo in značilnostmi teritorija. Lahko kar naštejemo: štiri industrijske cone deželnega pomena, tri to-**

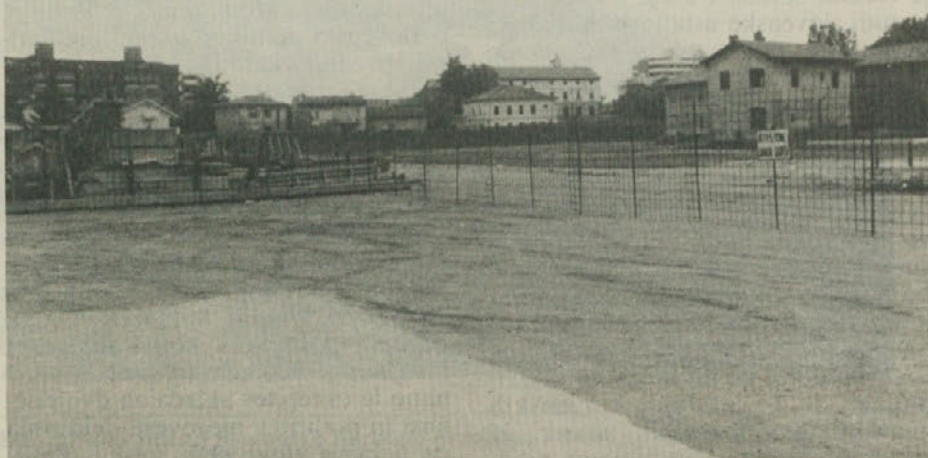
vorna postajališča, dve pristanišči, letališče, veliko znanstveno raziskovalno področje, več kot 100 kilometrov avtocestnih povezav, velika termocentrala, v načrtih pa sta še dva veli-

Ivan Bratina
DEŽELA (1)

ka upepeljevalnika in dodatna megatermocentrala. Vse to je že dejansko v veliki meri spremenilo značilnosti slovenskega prostora in družbeno—gospodarskih dejavnosti njegovega prebivalstva. Posledice pa bodo lahko še hujše za sam obstoj manjšine, če ne bodo izdelani in uresničeni ob popolnem soglasju narodnostne skupnosti ustrezni protiukrepi. **Ko nam Slovencem očitajo, da smo proti razvoju, oziroma da se mu nismiselno upiramo, lahko odločno odgovorimo, da smo za razvoj že veliko žrtvovali, da v zameno nismo še ničesar dobili in da zdaj odločno zahtevamo od pristojnih oblasti do nas in do naše zemlje povsem drugačen odnos.**

Če se je v svojih prvih 25. letih Dežela posvetila predvsem (z večjim ali manjšim uspehom) gospodarskemu razvoju in ekonomski rasti, je končno dozorel čas, da se v bodoče razmišlja o kakovostnejšem načinu življenja. To je osnovno stališče komunistov, pri tem pa nismo sami. **V tako novo gledanje in zanimanje spadajo tudi ohranitev družbenih in narodnostnih značilnosti, njihov razvoj, njihovo podružbljanje v širšem deželnem prostoru in, če hočemo, obmejnem mednarodnem prostoru. Tako smo se namreč v zadnjih letih že naučili razmišljati ne samo v ozkih okvirih naše deželne stvarnosti, ampak v širšem mednarodnem območju delovne skupnosti Alpe—Jadran. Komunisti postavljamo v ospredje potreb naslednjih desetletij tudi take »drugačne« probleme, prepričani, da bo treba s povsem novega vidika gledati tudi na gospodarski razvoj oziroma na blaginjo našega deželnega prebivalstva.**

Gorica: začetek del za gradnjo slovenskega šolskega centra

Ivan Bratina

Vprašanja se ne rešijo sama od sebe

Kot pokrajinska svetovalka sem v petih letih svojega mandata pozorno sledila kulturni problematiki in pa specifičnim problemom naše skupnosti.

Moji posegi ob obravnavi proračunov in zaključnih računov so bili zelo pogosto kritični v odnosu do delovanja petstrankarskega odbora; kritični tako glede na metodo kot glede na vsebino delovanja.

Zmožnost in pomen poseganja na različna področja sta bila v tem obdobju zelo zmanjšana zaradi ponavljajočih se kriz pokrajinske uprave in z njimi povezanega razpuščanja in ponovnega sestavljanja odbora.

Naša skupina je v teh petih letih pogosto posegla s predlogi v zvezi z oblikovanjem celotnega programa, ki naj bi upošteval obstoječe potrebe, roke in prednostne naloge.

Predlogi, ki jih je naša skupina vedno znova predstavljala, so — nekateri celo v podrobnostih — nakazovali, za katere pobude bi se morala pokrajina zavzeti, da bi uresničila svojo »družbeno vlogo« kot krajevna ustanova. Spodbuditi bi morala razpravo, informiranje in odkrito diskusijo, kar bi vodilo k preseganju in razjasnitvi sumničenj, neosnovanih bojzani in nezaupanj, ki so se nakopičili v preteklih letih zaradi stalnih zamud in pomanjkanja politične volje.

Treba bi bilo pospešiti pobude, razprave in ustvariti sredstva, ki bi omogočala kroženje idej in informacij (pri tem mislim na primer na bil-

ten, ki bi prinašal informacijo o delovanju različnih slovenskih in italijanskih društev), združenjem bi bilo treba dati na razpolago avdiovizuelni material, poskrbeti bi bilo treba za mobilno službo za simultano prevajanje in še bi lahko naštevala.

Po našem mnenju je zelo zgrešeno, če vladata v odnosu do javnega mnenja — še zlasti mnenja novih generacij — nezaupanje in težave, da naštetih vprašanj ni treba načenjati in jih je treba pustiti, da se razrešijo sama od sebe. To je v resnici samo način, da si umijemo roke in damo prosto pot pobudam tistih sil, ki skušajo razplamteti neosnovane bojzani, sumničenja in nezaupanje in tako ohraniti Posočje nespremenjeno in razcepljeno.

Še zlasti moramo v zvezi s tem poudariti pravico mladih, da dobijo o teh problemih ustrezno informacijo in da imajo možnost, da v organiziranih razpravah izrazijo svoja stališča in dvome.

V zvezi s temi problemi bi morala Pokrajina izoblikovati svoj načrt, ki bi usmerjal njeno delo pri aktivnem spodbujanju ugodnih razmer za kulturo sožitja.

Omejenost vloge, ki jo je imela goriška Pokrajina pri dejanskem kroženju in izmenjavi izkušenj in idej, ki močno presega organizacijo posamičnih razstav, je jasno razvidna tako v primeru kulturnih stikov med Italijani in Slovenci kot v neuresničevanju naloge koordiniranja in politike decentralizacije.

Ko razmišljamo o bogatem družbenem življenju, ki se odvija v naši pokrajini, se spontano rodi ugotovitev, da vloga, ki naj bi jo pri spodbujanju in usklajevanju kulturnih dejavnosti teh združenj imela Pokrajina — da jim nudi razne usluge, strukture, informacije — ni določena: kritika deželni zakon št. 68, 13 in 60 potrjuje, da obstaja potreba po koordinacijski dejavnosti, ki bi spodbujala svobodno in spontano kulturno in umetnostno izražanje teh društev.

Naloga pokrajine je tudi oblikovanje resne politike za zaščito in ovrednotenje kulturnih in naravnih dobrin Posočja, pa tudi ustvarjanje možnosti, da te dobrine postanejo dostopne vsem prebivalcem kot vrednota, ki jim pripada, kot del njihove zgodovine in kvalitete življenja.

Aleksandra Devetak
POKRAJINA

Za nas komuniste pomeni poseg na tem področju investicijo, ki bi zastavila propadanje in ovrednotila našo bitnost, naše zgodovinsko pomnjenje in umetniška dela, hkrati pa bi omogočila tudi porast zaposlovanja na tem področju (novi poklici, raziskave, osebje v muzejih, katalogizacija, restavriranje...).

Mi bomo zato ponovno — kot že tolikokrat — predlagali, da pokrajina oblikuje komisijo, v kateri bodo zastopane vse tiste komponente, ki lahko s svojimi izkušnjami in znanjem prispevajo, da bo družbeni poseg v zvezi z omenjenimi posegi bolj učinkovit.

Različne možnosti pa ostanejo pogosto tudi neizkoriščene zaradi reaktivne in centralizirane zasnove pokrajine.

Predlagali smo spremembo tistih deželnih zakonov, ki zadevajo kulturo in kriterije za dodeljevanje prispevkov. Ti kriteriji bi morali temeljiti na načelu decentralizacije, na programiranju in na izkoriščanju že obstoječih struktur.

Na kulturno dobro moramo gledati kot na kolektivno dobro, ki zadeva naš vsakdanjik in ne vedno samo kot na elitno dogajanje, ki se tiče samo redkih izbrancev.

Ta zavest nas je vodila pri predlogih v zvezi s kulturnimi ustanovami Pokrajine, muzeji, knjižnicami, z njihovo dejansko decentralizacijo in z njihovo funkcionalno urejenostjo glede osebja in urnikov.

(nadaljevanje na 4. strani)

Aleksander Corva
POKRAJINA

(nadaljevanje s 3. strani)

Še posebno pozornost mora goriška Pokrajina posvetiti prisotnosti slovenske narodnostne skupnosti in vlogi, ki jo ima ta skupnost pri razvoju Posočja. Prisotnost slovenske manjšine predstavlja obogatitev za celotno skupnost, omogoča boljšo in bolj poglobljeno razumevanje družbe in kulture v tem delu naše dežele ter ovrednotenje naših kulturnih in jezičnih razsežnosti.

Naloga Pokrajine je, da s svojimi posegi zapolni vrzeli v informiranju, ki zavirajo poglobljeno medsebojno spoznavanje med Italijani in Slovenci in tako onemogočajo pravilno vrednotenje zgodovine in kulture.

Za poglobljeno medsebojno poznavanje je potrebno ustvariti možnost za srečanje med vsemi osebnostmi, ki so s svojim delovanjem prispevale k oblikovanju zgodovine in kulture naših krajev. To je uresničljivo preko založniških pobud, srečanj, prevodov in kulturnih načrtov, ki jih je treba realizirati v sodelovanju s šolami.

To kar se je pred nekaj tedni pripetilo v Rupi, me je ponovno zaneslo nazaj, v leta mojega otroštva, v težke trenutke, ki sem jih doživljala kot Slovenka, ki obiskuje italijansko šolo v kraju, v katerem živi. Zatiranje in žalitve sošolcev, ki so se dogajale v prisotnosti učiteljev, so ostale v meni kot neizbrisna rana. Teh svojih izkušenj se le nerada spominjam, vendar

so se v teh dneh pogosto boleče vračale v moj spomin.

Z grenkobo ugotavljam, da so po petih letih vsa vprašanja in predlogi, ki so jih komunisti postavljali na Pokrajini, bolj pereči in bolj nujni kot kdajkoli.

Pokrajina mora s svojo dejavnostjo preseči samo izražanje solidarnosti. Svojo politiko mora oblikovati tako, da bo spodbujala rast celotne skupnosti. Le stalne, vsakodnevne kulturne, politične in družbene pobude bodo pripeljale do naravnega odnosa medsebojne izmenjave, sodelovanja, vzajemnega spoznavanja.

Slovenci smo se na tej zemlji rodili in s svojim delom in kulturo zarisali in oblikovali njene poteze. Prav tako pa so dali tej zemlji s svojim delom in s svojo kulturo pečat Italijani, ki so se tukaj rodili in ki tukaj živijo.

Zato menimo, da je treba delovati v smeri družbenega in kulturnega razumevanja, ki edino lahko vsakemu državljanu omogoči, da se izraža in v celoti doprinese svoj prispevek za razvoj, na žalost danes še razcepljene skupnosti.

Spomniti želim na naše predloge v zvezi s pobudami v šolah, da bi mlade že od vsega začetka vzgajali k spoznavanju in primerjanju različnih kultur in jezikov na našem področju. Taka vzgoja bi imela pomemben formativni vpliv pri oblikovanju osebnosti mladih generacij, hkrati pa bi vzgoja za strpno in olikano sožitje

lahko pripomogla k dozorevanju pomembnih odločitev za naš nadaljnji razvoj.

Pokrajina lahko zaradi povezav, ki jih ima z ljudmi, odigra pomembno vlogo pri spodbujanju rasti in razvoja odnosov med Italijani in Slovenci,

Sonja Božič-Pahor
OBCINA RONKE (4)

pri čemer bi vsakdo postal bogatejši, ne da bi se moral odpovedati čemurkoli.

Navedla sem primere, kakšne možnosti ima krajevna ustanova, da s svojo politiko bodisi spodbuja, bodisi zavira razvoj skupnosti. Goriška Pokrajina ni izpolnila vloge, ki ji pripada.

Aleksandra Devetak

Za strpnejše in naprednejše odnose

Ronška občinska uprava je kazala in kaže stalno pozornost do slovenske manjšine v Laškem ter s tem omogoča uveljavljanje našega jezika in kulture v teh krajih.

Svoj doprinos za oživljanje slovenske svobornosti in razvijanje kulture sožitja tukajšnjih večinskega in manjšinskega naroda je dala komunistična stranka in njeni izvoljeni predstavniki v občinskem svetu. Tudi tokrat je v svoj predvolilni politični program vključila skrb za nemoten razvoj slovenske kulture in uresničevanje vseh tistih dejavnosti, ki potrjujejo našo identiteto.

Najboljši dokaz občutljivosti občinskih upraviteljev do naše problematike je ponovno odprtje slovenskega otroškega vrtca in osnovne šole v Romjanu, ki uspešno delujeta že več let. Sama poučujem že sedem let na tej šoli in spremljam njene uspehe in težave. Vrtec in šola sta pri oblikovanju kulture sožitja pomembna dejavnika: spoštovanje svojega materinega jezika in jezika večinskega naroda je treba gojiti že v otroštvu. Vlogo teh dveh ustanov v Laškem je treba zato toliko bolj in vedno znova podkrepiti. Do sedaj jima je komunistična

partija preko občine in pristojnih ustanov kazala stalno pozornost. Mislim, da bo moralo biti delo komunističnih predstavnikov v občini še naprej usmerjeno v utrjevanje narodne zavesti pri slovenskih občanih in spoštovanje jezika in kulture obeh narodov.

Občinska komisija za manjšinska vprašanja je bila imenovana že v prejšnji mandatni dobi. Imela je precej težav, da je lahko uresničevala svoje pobude, ker ni dobivala zadostnega odziva pri Slovencih samih. Le v zadnjih časih je uresničila nekaj konkretnih pobud, kot tečaj kleklanja za deklice in odrasle ter odprtje novega sedeža knjižnice. Knjižnica, ki deluje že več let, predstavlja pomembno kulturno in jezikovno oporo tu živečim Slovencem. Dokončni sedež, ki je še v gradnji, bo v Ronkah. Upamo, da bo dotlej imenovan stalen knjižničar in bo tako zagotovljeno učinkovitejše delovanje knjižnice same. Sedaj je knjižnica odprta le trikrat tedensko popoldne in ne zadošča povsem potrebam obiskovalcev. Ob knjižnici je tudi prostor, namenjen novoustanovljenemu društvu

Jadro, ki pa še ni bil uradno dodeljen.

Prizadevanje občine Ronke za razvijanje kulture sožitja se odraža tudi v Javnem večnamenskem kulturnem središču. V njem deluje tudi slovenska komisija, ki organizira v Laškem vsako leto proslavo Dneva slovenske kulture, srečanja učencev slovenskih šol, prireditve Primorska poje in druge pobude, ki nudijo možnost zblizovanja tukajšnjih Slovencev in Italijanov. Temu je namenjena tudi revija "Il territorio", ki prinaša bogate članke o naši kulturi in katere zadnja številka je bila v celoti posvečena prisotnosti Slovencev v naši deželi. Zal ta številka ni bila primerno predstavljena na pokrajinski ravni, kar je ponoven dokaz, da še vedno delujejo sile, ki zavirajo naš razvoj in skušajo izničiti naš jezik in kulturo.

Zato je pomembno, da posebno sedaj podpremo komunistično partijo, ki si prizadeva uveljavljati strpnejše in naprednejše odnose v naši deželi. Za ohranitev demokratičnega sožitja je potreben stalen napor in zavest, da je sožitje predpogoj za mir v svetu.

Sonja Božič Pahor